

15. Мазур А. Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління: Монографія / Рада по вивченню продукт. сил України.— Вінниця, 2000.— 263 с.
16. Регіональна комплексна програма соціально-економічного розвитку Харківської області до 2010 року.— Х.: Око, 1999.— 152 с.
17. Кінах А. Влада має повернути довіру людей // Уряд. кур'єр.— 2005.— № 42.— С. 4.
18. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків». Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2008 р. № 14 // <http://www.kmu.gov.ua>.
19. Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник / За заг. ред. Л. Г. Савченко.— Х.: Прапор, 2004.— 542 с.

1.2. Суперечності трансформаційних процесів забезпечення інноваційної моделі розвитку національної економіки України

Методологія історичного підходу до аналізу будь-якого предмета дослідження передбачає обґрунтування стратегії соціально-економічного розвитку України з урахуванням суперечностей ринкових трансформаційних процесів, а також з урахуванням нездійснених пунктів попередньо обґрунтованих програм. Так, у «Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції», підкреслено, що її сутність «полягає у визначенні чітко окреслених, науково обґрунтованих завдань остаточного виведення економіки на траєкторію гарантованого зростання через посилення дієздатності держави та подальше поглиблення ринкових реформ» [1, с. 13]. А дієздатність державних інститутів пов'язується з «формуванням сильної держави, з активізацією її регулювальної функції» [1, с. 12].

Зазначимо, що дієздатність держави обумовлюється її економічним підґрунтям, яким перш за все є державний бюджет. Без нього держава не може виконати жодної своєї функції. А для цього вона повинна спиратися на економічний механізм, здатний забезпечити високу прибутковість господарських суб'єктів, з одного боку, і поповнювати бюджет країни, з другого боку. Загалом це надасть змогу нарощувати матеріальну базу розвитку господарських суб'єктів, сформуванню підґрунтя для інноваційної моделі економічного зростання України.

Щодо сучасного стану економічного розвитку України, відтворювальної спроможності її господарських суб'єктів і можливості накопичення бюджету, то вони дають підґрунтя для висновку: протягом усього періоду системних ринкових перетворень в Україні не знайдено дієвих механізмів, які б ефективно впливали на розвиток її продуктивних сил. Про це свідчать індекси основних соціально-економічних показників. Так, на початку 2007 року фізичний обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) склав лише 67,1 % від його рівня в 1990 році; 33,5 % українських підприємств були збитковими (у промисловості цей показник сягнув 34,7 %); досить високим є індекс споживчих цін — у 2006 році він дорівнював 111,6 % (що на 1,3 % вище рівня попереднього року) [2, с. 31, 57, 69].

Відсутніми є принципові зрушення у структурних процесах: у структурі суб'єктів підприємницької діяльності знижується частка підприємств сільського господарства, яка на початку 2007 року дорівнювала відповідно 7,8 % проти 8 % на початку попереднього року. Незмінним є відсоток промисловості й будівництва, що складає 10,5 %. Водночас зростає питома вага підприємств і організацій, що здійснюють операції з нерухомістю та операції з державного управління [2, с. 82].

В структурі промислового виробництва спостерігається стійка висока частка металургійного виробництва (22 %). Низькою залишається питома вага легкої промисловості (1,1 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (6,4 %). Знижується частка харчової промисловості [2, с. 104].

Суперечливо розвивається малий бізнес: частка малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції на початку 2007 року становила 4,8 % і до того ж стійко знижується. (У попередньому році вона дорівнювала 5,5 %, а у 2000 році — 8,1 %) [2, с. 300].

Наслідком незадовільного розвитку продуктивних сил є нестійка тенденція динаміки заробітної плати й доходів населення в цілому: за період 2000–2003 роки темп зростання доходів населення у кожному наступному році відповідно попереднього знижувався. І хоча у 2004–2005 роках він перебільшував відповідний показник попередніх років, у 2006 році знов зменшився і становив 125,7 % щодо 2005 року, проти 139,1 % у 2005 році щодо 2004 року [2, с. 26].

Отже, розвиток в Україні ринкових відносин обумовив необхідність глибокого теоретичного обґрунтування ефективного економічного механізму державного регулювання економіки, без чого, як доводить практика, реалізувати стратегічні плани європейського вибору України неможливо. Але щоб обґрунтувати такий механізм, вважаємо за необхідне проаналізувати суперечності ринкових трансформацій в Україні. Їх розв'язання надасть позитивного імпульсу розвитку національної економіки.

В українській економічній літературі суперечності як такі майже не аналізуються. Їх розглядають головним чином в аспекті реалізації економічних функцій держави. Що ж до суперечностей трансформаційного періоду як таких, то на них акцентували увагу насамперед відомі українські вчені Ю. Пахомов [3, с. 3–36] і А. Покритан [4–5]. В аспекті реалізації економічних функцій держави трансформаційні суперечності досліджено у монографії Л. Дмитриченко [6, с. 210–224]. Останнім часом суперечності ринкових трансформацій систематизовано О. Кальмук [7, с. 317–325].

На наш погляд, саме підхід до аналізу проблеми макроекономічного регулювання в аспекті аналізу суперечностей економіки на певному історичному періоді є плідним. Виходячи із соціально-економічних

суперечностей, усвідомлюючи їх негативні наслідки, що мають місце в країні, тільки і можна визначити реально необхідний масштаб державного втручання в економіку, тобто визначити модель і механізм державного регулювання економіки, здатний забезпечити виконання стратегічних цілей розвитку країни.

Систематизуючи суперечності трансформаційного процесу в Україні, необхідно розмежовувати суперечності організаційного, суто економічного і психологічного (морального) характеру; а також суперечність у владних інституціях держави.

Однією з суперечностей організаційного характеру трансформацій є те, що ринкові перетворення в Україні здійснювалися і продовжують здійснюватися методом спроб і помилок. Такий механізм економічних перетворень не тільки не сприяє ефективним реформам, а навпаки руйнівню впливає на економіку країни. Замість того, щоб глибоко проаналізувати економічний стан в Україні, чітко усвідомити цілі перебудови й послідовно їх реалізувати, уряд країни прагне швидкого зламу існуючого господарського механізму, а запропоновані нові елементи такого механізму, як правило, не здатні швидко вмонтуватися в діючий господарський механізм, щоб забезпечити економічний розвиток. З приводу цього А. Покритан написав: «Відомим протиріччям соціального пізнання є протиріччя між необхідністю пізнання закономірностей соціальної дійсності і неможливістю забезпечити адекватність її відбиття, поки її об'єкти не досягнуть стану зрілості. Стається, таким чином, що відбиття форм людського життя, як і теоретичний аналіз цих форм, по необхідності здійснюється заднім числом. Цим варто пояснити той факт, що поточна соціальна практика значною мірою здійснюється як практика спроб і помилок» [4, с. 21]. На наш погляд, така практика залишається дотепер.

Метод спроб і помилок при здійсненні економічних трансформацій не є чимось незвичайним. Він обумовлений наявністю багатой практики соціально-економічних перетворень в різних країнах. Офіційна економічна наука і її представники вважають, що можна запозичити досвід інших країн і швидко впровадити його в Україні. Але все не так просто як уявляється. Запозичений досвід (зокрема досвід використання концепції монетаризму, яка спрацьовує далеко не в кожній країні в час економічних трансформацій і, до речі, у «чистому» вигляді не спрацьовує у США) неприйнятний для української економічної ситуації. Отже, можна сказати, що однією з суперечностей трансформаційного процесу є й залишається дотепер суперечність між запозиченою і привнесеною ззовні концепцією монетаризму і соціально-економічним станом національної економіки, яка не сприймає таку модель господарського механізму. До речі, ряд українських вчених заперечують використання західних концепцій щодо реформування української економіки. Так, П. Єщенко підкреслював: «Жодний напрямок світової економічної теорії, жодна концепція не відбиває адекватно нашу ситуацію. Придбаний гіркий досвід повинний переконати більшість політиків і вчених у необхідності негайно припинити експерименти, спрямовані на застосування в господарській практиці України західних теорій, не адаптованих до умов і специфіки нашої країни» [8, с. 52].

До суперечностей організаційного характеру як на початковому, так і на сучасному етапі економічних трансформацій є реформаторська некомпетентність не тільки щодо вибору концепції реформування, але й щодо механізмів проведення реформ. Концепцію можна обрати й теоретично вона навіть може бути обґрунтованою. Але механізми реалізації концепції — це вже інша річ. Концепцію можна впроваджувати різними темпами, можна використовувати різні методи й важелі її впровадження тощо. Щодо вибору офіційної концепції реформування економіки України, то, як довела практика, монетарна концепція є помилковою, а темпи й механізми її впровадження не відповідають можливостям української економіки.

Звісно, що одна суперечність народжує другу. Помилковість вибору концепції, некомпетентність щодо механізму реформування економіки обумовили стрімке руйнування механізму державного управління економікою, що стало ще однією організаційною суперечністю трансформаційного процесу. Слід зазначити, що офіційна українська наука під гаслом ринкових трансформацій відхиляє необхідність активного державного впливу на економіку, в той час як у цивілізованих країнах активно досліджується проблема співвідношення плану і ринку й широко впроваджуються механізми державного макроекономічного регулювання. Підкреслимо, що на сучасному етапі ринкових трансформацій в Україні відроджується механізм державного впливу на економіку. Але час минув, а те, що можна було використати для подальшого розвитку, було зруйновано і на десятиліття загальмувало соціально-економічний розвиток.

Щодо суперечностей економічного характеру, то, на наш погляд, найважливішою стала суперечність приватизаційного процесу, суперечність роздержавлення власності. Провідні вчені сьогодні наголошують на тому, що приватизацію було здійснено політико-правовим шляхом, її ціллю була зміна форми власності, а саме перетворення державної в акціонерну або в індивідуальну приватну. У тій формі, у якій здійснювалася і продовжується приватизація, вона не може виконати свого основного призначення — створити не тільки політико-правові, але й економічні передумови формування ринкових відносин. Це не означає заперечення необхідності приватизації. Навіть у тій формі, у якій вона здійснилась, вона виступає політико-правовим чинником первісного нагромадження капіталу. А оскільки така форма приватизації загострює критичне економічне положення в країні, загострює соціальні протиріччя, остільки і необхідна активна регулююча роль держави. Звісно, що з приватизацією були пов'язані надії на утворення потужного прошарку українських громадян, що будуть серйозною соціальною базою реформ. Але в результаті відомих механізмів і форм приватизації сформувалися, з одного боку, прошарок «нових українців», у руках яких найчастіше кримінальним шляхом зосередилися величезні (колишні державні) багатства, а з іншого боку — маса номінальних акціонерів, що на свої акції і ваучери не може не тільки забезпечити пристойне життя, але й існувати.

Суперечність приватизаційного процесу обумовила економічну суперечність між прошарками українських громадян, що проявилася у значній розбіжності в рівнях прибутків так званої еліти суспільства й

основної маси народу. Так, в Україні децильний коефіцієнт прибутків населення перебільшує 14, у той час як у США, наприклад, 5,5. Негативні наслідки такої суперечності виявляються у поляризації прибутків і скороченні споживчого попиту, що є однією зі складових активного розвитку ринкових відносин. Скорочення попиту приводить до обмеження масштабів виробництва. Скорочення масштабів виробництва народжує безробіття; обмежує прибутки багатой еліти суспільства, що в свою чергу обмежує можливості накопичення капіталу для подальшого суспільного відтворення.

У складних економічних ситуаціях багаті прошарки суспільства приховують прибутки від оподаткування, що народжує тіньову економіку. Злиденність переважної частини громадян обмежує їх можливості одержати якісну освіту, медичні послуги, що не сприяє одержанню пристойної роботи, скорочує тривалість життя людей і народжує соціальний нігілізм. Наслідком такого є не тільки гальмування будь-якого розвитку (не кажучи вже про інтенсивний його тип), але й підірвання соціальної бази економічних реформ.

Особливо суперечністю процесу ринкової трансформації є знецінення праці і підірвання престижу робітника. Безробіття дає можливість роботодавцям, граючи на ситуації, навмисно занижувати оплату праці навіть дуже кваліфікованих робітників, що підраиває стимули до якісної праці і таким чином гальмує розвиток економіки країни. Вважаємо, що ситуація на ринку праці складається під великим впливом сучасної концепції стимулювання праці, побудованої на підґрунті ігнорування трудової теорії вартості й багатства, що особливо негативно впливає на відносини розподілу валового внутрішнього продукту. Отже необхідно прийняти низку законів щодо регулювання трудових відносин і відносин розподілу суспільного продукту.

До економічних суперечностей періоду ринкової трансформації належать суперечності, обумовлені помилками в проведенні фінансово-кредитної політики. Наслідком таких помилок стало обмеження інвестицій, що в свою чергу підірвало фінансову базу підприємств, визвало значні обсяги неплатежів, зростання державного боргу і залежності від іноземних інвесторів. Так, за станом на 1.04.2000 року державний борг України склав 74,48 млрд. грн., у тому числі внутрішній — 15,06 млрд. грн., а зовнішній — 59,42 млрд. грн. Якщо в 1997 році виплата відсотків за борги і їх часткове погашення складала 10 % обсягу бюджетних коштів, то в 1999 році — 32 %, у тому числі виплати по відсотках — 27 %. За оцінками спеціалістів, у 2000 році платежі в рахунок погашення й обслуговування державного боргу мали складати 23 млрд. грн., у тому числі з державного бюджету — 18,1 млрд. грн., що становило 76,8 % його планових витрат. Проведена в 2000 році реструктуризація зовнішнього боргу держави дозволила скоротити її боргові зобов'язання до 13,5 млрд. грн. Але це не вирішило проблему державного боргу в перспективі. Лише по зовнішніх боргах у 2001–2006 роках Україна мала заплатити 1,7–2,1 млрд. дол.

Ряд дослідників, зокрема українських вчених, виділяють ще одну суперечність, яку ми б назвали суперечністю психологічного характеру — заперечення того позитивного, що було властиво соціалістичній системі господарювання. Це не тільки економічна, але і глибоко моральна проблема, адже ж більшість громадян своєю невтомною працею створювало багатство країни, залишившись у результаті зі зруйнованими ідеалами, зайвими, знедоленими, що ведуть жалюгідне існування.

Суперечність трансформаційних процесів психологічного характеру полягає і в тому, що негативні результати реформ дискредитували саму ідею реформ, багато в чому підірвали віру народу в їхній позитивний ефект для самого народу.

Останнім часом в Україні відбувається жорстока боротьба за владу, що обумовило навіть рішення Президента країни щодо розпуску Верховної ради й дострокових виборів. Очевидно, що суперечності у владних інституціях держави також негативно впливають на моральний стан українських громадян. Та моральним станом наших громадян це не обмежується, оскільки названа суперечність негативно впливає на економічні процеси. Невизначеність ситуації гальмує економічний розвиток, стримує інвестиційні потоки, стримує ринковий попит тощо. З приводу цього зауважимо, що сьогоденна ситуація у владних інституціях доводить: дотепер не зникли суперечності, про які йдеться вже понад півтора десятиліття ринкових трансформацій. Отже вони повинні бути у центрі уваги дослідників, і особливо тих, хто представляє офіційну економічну науку та обґрунтовує механізми макроекономічного регулювання.

Необхідно мати на увазі, що успіх економічних реформ можливий тільки за однієї неодмінної умови, а саме — якщо результати реформ відбивають інтереси широких прошарків населення й одержують їхню підтримку. Особливо слід зауважити, що розглянуті нами суперечності трансформаційних процесів в економіці нашої країни залишаються вельми абстрактними, якщо не проаналізувати реальні форми їх прояви. А вони такі, що призвели до суттєвого руйнування перш за все структури економіки (як відтворювальної, так і інституціональної; як галузевої, так і територіальної); фінансово-кредитної системи; інвестиційного механізму; соціальних механізмів розвитку країни, до формування тіньового сектору економіки.

Таким чином, наявність суперечностей економіки трансформаційного періоду і необхідність їх подолання дає підставу для висновку: в умовах ринкових перетворень роль держави не тільки не зменшується, але значно зростає. Саме держава здатна розв'язати визначені суперечності, впроваджуючи в практику науково обґрунтовану модель макроекономічного регулювання, використовуючи систему форм, методів і важелів впливу на економіку, а також здійснюючи економічну політику держави, яка не тільки зведе нанівець негативні ефекти ринкового механізму, але й сприятиме економічному зростанню і розвитку національної економіки і добробуту громадян України.

Щодо питання стратегічних пріоритетів державної соціально-економічної політики, то вони визначаються цільовою функцією держави — формуванням в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки. Зі світового досвіду добре відомо, що реалізація такої цілі можлива лише на підґрунті структурно-іннова-

ційної моделі економічного зростання, інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва. Це є принциповим питанням, оскільки з ним пов'язаний зміст економічної політики держави, що є ядром механізму макроекономічного регулювання. А оскільки політика реалізується в конкретних її формах (фінансова, бюджетна, грошово-кредитна, науково-технічна, інвестиційна, податкова, структурна тощо), необхідно визначитися, яка з них має бути стратегічно пріоритетною.

Звісно, що для забезпечення стійких високих темпів економічного зростання необхідно, щоб середні темпи зростання капіталовкладень були не менше 9–10 % на рік. Якщо буде так, то вже до 2015 року обсяги інвестицій в основний капітал зростуть до 150 млрд. грн. [1, с.92]. Проте, це вельми складна задача, адже дотепер індекс інвестицій в основний капітал не задовольняє, бо становив 67,6 % (2006 рік) від його рівня у 1990 році. Та й то, він подолав 50 % рубіж лише у 2004 році. А в 2003 році він ще складав 43,5 % від рівня 1990 року [2, с.197; 86, с. 205].

Інвестиційна активність України визначається станом державного бюджету. За рахунок коштів державного бюджету останнім часом інвестується у основний капітал у середньому в рік менше 6 % від загального обсягу інвестицій [1, с. 91]. У 2006 році цей показник становив 5,4 % [2, с. 197].

Звісно, що в країнах ринкової економіки основним джерелом формування бюджету є податки. Звісно також, що податкова система може позитивно впливати на розвиток продуктивних сил, а також гальмувати їх. В першому випадку йдеться про необхідність оптимального рівня оподаткування, при якому і державний бюджет активно наповнюється, і залишаються кошти у суб'єктів господарювання для подальшої активізації їх діяльності. У протилежному випадку (коли цілі наповнення бюджету ігнорують економічні інтереси господарських суб'єктів) підвищення рівня податків не залишає матеріального підґрунтя розвитку підприємств. Отже економічні суб'єкти приховують прибутки, формується так звана тіньова економіка. Щодо України, то її тіньовий сектор є настільки міцним, що необхідна особлива державна програма його знищення, поки він не знищить остаточно економіку України. Так, за даними фахівців, а також згідно висновків західних експертів, Україна належить до країн з високо розвинутим сектором тіньової економіки: у 2005 році її показник дорівнював 50 % від ВВП. За оцінкою Державного комітету статистики України, рівень тіньової економіки коливається в межах 45–50 % ВВП. А це означає, що він перевищує критичну межу, якою вважається 35 % ВВП. Нормальним рівнем вважають 10–15 %.

Проблема тіньової економіки не вичерпується лише нею самою й браком надходжень до бюджету. Тіньові капітали мають тенденцію до відтоку за кордон. Фахівці вважають, що за останні чотирнадцять років з України вивезено до 60 млрд. дол. Цей капітал майже сягає державного бюджету України. Окрім того, останнім часом велика кількість капіталу знаходиться поза банківського контролю, що також утворює передумови його переходу у тінь. За даними фахівців, на початок 2005 року поза банківським обігом знаходилося понад 30 млрд. грн., або 34,8 % сукупного обсягу грошової маси [9, с. 15].

Отже, проблеми українського бюджету, оподаткування, тіньової економіки впливають на інвестиційну спроможність (а точніше обумовлюють інвестиційну неспроможність) господарських суб'єктів. У свою чергу, інвестиційні проблеми обумовлюють низку структурних деформацій в українській економіці.

Структурні деформації ще більше посилюють відстань трансформаційної економіки України відносно економіки цивілізованих країн світу. Якщо за 1991–2006 роки ВВП у США збільшився у 1,5 рази, то в Україні він знизився і у 2006 році складав 67,1 % від рівня 1990 року. По ряду економічних показників Україна відстає навіть від Росії, Білорусі і Казахстану.

Отже, в Україні залишається багато проблем, які доводять, що кризовий характер української економіки ми ще не подолали абсолютно. А це свідчить про нездатність розв'язати її суперечності лише ринковими регуляторами. Необхідним є пошук національної моделі макроекономічного регулювання, який би урахував особливості соціально-економічного стану українського суспільства і забезпечив його зростання й розвиток. Як колись зауважував Дж. М. Кейнс з приводу економічної кризи 30-х років ХХ століття, якщо надати хворобі вилікуватися самої, то результати можуть бути хибними [10, с. 386]. Отже, якщо сучасна Україна не обґрунтує цілеспрямовану державну програму усунення наслідків стихійного формування ринкових відносин, ми ще довго будемо мати соціально-економічні суперечності, які ще більше загальмують нашу ходу до соціально орієнтованого ринкового суспільства.

Таким чином, базуючись на аналізі показників соціально-економічного розвитку трансформаційної економіки України і з огляду на суперечності національної економіки, нерозвиненість ринкової інфраструктури, високий рівень тіньової економіки, ми наполягаємо на використанні економічного механізму державного макроекономічного регулювання, який ґрунтується на сполученні класичних елементів кейнсіанства з елементами неокейнсіанства з урахуванням важелів монетарного впливу держави на економіку.

Зрозуміло, що найважливішим стратегічним орієнтиром державної політики повинна бути її спрямованість на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови та зростання економіки. Сутність інноваційної моделі розвитку економіки у тому, що в ній роль головного джерела довготривалого економічного зростання відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування, яке дасть можливість підвищити конкурентоспроможність економіки, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі за стабільних і високих темпів економічного зростання.

Таке розуміння інноваційної моделі означає необхідність прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, які б створювали наукоємну продукцію, сприяли б підвищенню технологічного рівня підприємств, впровадженню у практику прогресивних наукових і технологічних досягнень як вітчизняно-

го, так і світового рівня. Щодо сучасного становища України, то одна з суперечностей її економіки в тому, що посідаючи одне з провідних місць у світі по показнику кількості науковців, країна залишається на узбіччі використання результатів наукових досліджень, порівняно з високо розвинутими країнами, у яких до 85–90 % приросту ВВП забезпечується шляхом виробництва та експорту наукоємної продукції. Частка ж України на світовому ринку високотехнологічної продукції (який оцінюється приблизно в 2,5–3 трлн. дол.), становить близько 0,1 % [1, с. 112–113]. Та й то, Україна на цьому ринку представлена головним чином продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційною промисловістю.

Якщо розглянути основні напрями інноваційної діяльності, то близько 78 % підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, впроваджували нову продукцію, і лише 19,3 % з тих, що займалися інноваційною діяльністю, впроваджували нову техніку. Це підтверджує переважно екстенсивний характер інноваційних процесів, свідчить про те, що інноваційна продукція впроваджується переважно шляхом використання наявного обладнання і наявних технологій. А як відомо, екстенсивний тип розвитку не може забезпечити конкурентоспроможність не тільки підприємств як таких, але й нової продукції, принаймні протягом тривалого часу.

Вчені, що досліджують інноваційні процеси в економіці України, вважають, що чинниками недостатнього розвитку інноваційної діяльності є такі:

- недосконалість законодавства в частині стимулювання державою науково-технологічної та інноваційної діяльності;
- відсутність відповідної інноваційної інфраструктури, яка б поєднувала ланки «освіта» — «наука» — «виробництво» на підґрунті залучення до інвестиційного процесу промислового, банківського та торговельного капіталу;
- відсутність механізмів комерціалізації результатів завершених науково-технічних розробок та передачі їх у виробництво;
- високий економічний ризик залучення інвестицій до сфери високотехнологічного виробництва;
- слабкий розвиток малого й середнього інноваційного підприємництва як провідника інноваційного продукту до масового виробництва.

Вважаємо, що такий перелік чинників гальмування інноваційної діяльності можна значно доповнити. Зокрема, таким важливим чинником, як загальний бюджетно-податковий чинник, який в нашій країні, з одного боку, не залишає підприємствам достатньої кількості коштів для розвитку як такого і для інноваційного розвитку зокрема, а з другого боку, не забезпечує наповнення бюджету країни для інноваційної (та й навіть звичайної) діяльності.

В такій ситуації загострюється проблема інноваційного розвитку економіки України. Отже встає питання вибору типу стратегії такого розвитку. Світовій практиці притаманні три типи стратегії інноваційного розвитку, а саме:

- стратегія перенесення, що передбачає використання зарубіжного науково-технічного потенціалу і перенесення його досягнень на терени власної економіки;
- стратегія запозичення, сутність якої в опануванні виробництва високотехнологічної продукції, яка вже вироблялася в інших країнах, але при цьому використовується національний науково-технічний потенціал і власна дешева робоча сила;
- стратегія нарощування, яка базується на власній науково-технічній базі, але при цьому залучаються іноземні вчені й конструктори й інтегрується фундаментальна і прикладна наука.

Перші два типи інноваційного розвитку не прийнятні для нашої країни. Причини такого містяться в тому, що, по-перше, для цих стратегій необхідні фінансові ресурси не купівлю ліцензій (а вони, як відомо, відсутні на даному етапі розвитку країни); а по-друге, перенесення та запозичення інноваційних технологій супроводжується загрозою, з одного боку, втрати технологічної самостійності країни, а з другого — ввезенням в країну застарілих технологій. Але названі типи інноваційного розвитку можуть бути плідними й прийнятними у тих галузях і сферах діяльності, де відсутні наукові надбання, проте є висококваліфікований виробничий потенціал. Це дає змогу створювати спільні підприємства, на який можна поступово нарощувати експортний потенціал щодо високотехнологічної продукції.

Таким чином, для України найбільш відповідним є третій тип інноваційного розвитку — стратегія нарощування. Країна повинна максимально мобілізувати свої наукові, технічні, матеріальні й людські ресурси, щоб забезпечити власний розвиток на власній науково-технічній базі (не нехтуючи залученням іноземних фахівців). При цьому встає питання визначення державою пріоритетних напрямів розвитку, зокрема пріоритетних напрямів розвитку науково-технічного прогресу.

Система державного забезпечення інноваційної моделі розвитку національної економіки це єдність, з одного боку, інституційних, організаційних і технічних заходів державного впливу на економіку у напрямку її інноваційного розвитку; з другого боку, це система економічних важелів, що забезпечують реалізацію стратегії інноваційного розвитку.

Одним з найсуттєвіших важелів є фінансування науки. Практика показує, що для підйому науки необхідно, щоб бюджетні витрати були не менше 2–2,5 % ВВП. Проте у сучасній Україні протягом останніх років сукупний обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт складає близько 1,2 % ВВП, в тому числі за рахунок бюджетних коштів — 0,36 %–0,4 % [2, с. 315]. Зрозуміло, що така «увага» з боку держави до науково-технічного стану і розвитку науки і техніки в Україні не може забезпечити не тільки технологічний

прорив нашої країни, але й суттєво ускладнює рішення проблеми розвитку продуктивних сил, реалізацію цільового орієнтуру України — побудувати соціально орієнтовану ринкову економіку.

Однією із задач держави є забезпечення механізмів впровадження наукових результатів у практику, тобто забезпечення інтеграції освіти, науки і практики. Сьогодні стало зрозумілим, що без об'єднання промислового, банківського і торговельного капіталу ця задача здійснити неможливо. Свого часу в нашій країні завдяки помилковій політиці руйнування великих підприємств (на догоду інтересам олігархічних кланів) зруйнували і матеріальне підґрунтя науково-технічної діяльності. Зараз держава проводить політику на відродження крупних підприємств, на створення фінансово-промислових груп, здатних відродити й надалі нарощувати науково-технічний потенціал країни. Світова практика доводить, що розвиток діяльності фінансово-промислових груп поряд з іншим реалізується у технопарках, науково-технологічних центрах, через механізм вільних економічних зон. (Останні, на жаль майже припинили свою діяльність в Україні. І це не є правильним. Держава, на наш погляд, знову проводить помилкову політику. Річ не в тому, що у вільних економічних зонах утворюється тіньовий капітал, а в тому, що недостатнім був державний контроль за дією господарських суб'єктів, або державні елементи були зацікавлені у створенні тіньового капіталу. Втім в Україні як завжди знищується те, що у світі працює на економіку країни.) В свою чергу, розвиток крупного капіталу стане матеріальним підґрунтям для розвитку малого й середнього підприємництва. Здійснити інтеграція названих видів підприємств в тому числі в інноваційній діяльності.

Реалізація цільової функції формування соціально орієнтованої ринкової економіки неможлива без реформування системи відносин оподаткування, структури суспільного виробництва, інвестиційних процесів, фінансово-бюджетних і грошово-кредитних відносин. З цим ми пов'язуємо не тільки розвиток механізму макроекономічного регулювання економіки, але його «робочий стан». Саме ці напрями державної економічної політики забезпечують впорядкування всіх елементів системи державного регулювання економіки, посилення самоорганізації економіки. Отже модель державного макроекономічного регулювання має включати всі напрями соціально-економічної політики. І хоча серед них завжди виділяють першочергові, другорядні тощо, але жодний з напрямів державної політики не може реалізуватися (тим паче ефективно) без системного підходу до реалізації комплексної державної політики.

Таким чином, стратегічними пріоритетами сучасної України є випереджальний розвиток продуктивних сил, утвердження інноваційної моделі розвитку, активні інституційно-організаційні перетворення в економіці. Матеріальним підґрунтям їх реалізації є активна інвестиційна політика держави, яка спирається на використання бюджетно-податкових, грошово-кредитних та структурно-інвестиційних важелів впливу держави на соціально-економічні процеси.

Література до розділу 1.2

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, та ін.— К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.— 416 с.
2. Статистичний щорічник України, 2006 рік / За ред. О. Г. Осауленка.— К.: Державний комітет статистики України, 2007.— 552 с.
3. Пахомов Ю. Н. Кризис украинского реформаторства. Научный доклад на II Международной научно-практической конференции. «Социально-экономические аспекты глобализации». — Донецк: ДЕГИ, 2001.— 36 с.
4. Покритан А. Ринкова трансформація і проблема пріоритетів в економіці України // Економіка України.— 1997.— № 2.— С. 18–26.
5. Покритан А. Про характер виробничих відносин в сучасній Україні // Економіка України.— 1999.— № 10.— С. 67.
6. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория. Монография.— Донецк: Издательство «УкрНТЭК», 2001.— 329 с.
7. Кальмук О. В. Особливості і суперечності ринкових трансформацій в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. Випуск 230.— Т. II.— Дніпропетровськ: ДНУ, 2007.— С. 317–325.
8. Єщенко П. Економіка перехідного періоду: теоретико-методологічні і методичні підходи // Економіка України.— 2001.— № 5.— С. 52–58.
9. Балабанов И. Т. Исследования, проведенные социологической службой Центра Разумкова. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом.— К.: Либра, 2005.— 280 с.
10. Keynes J. M. A Treatise of Money. Vol. II.— L. 1930.

1.3. Відкрите суспільство, глобалізація та національна конкурентоспроможність

Один із найбільше часто застосовуваних у міжнародному бізнесі термінів — «глобалізація». Дане поняття необхідно розглядати в точки зору соціологічних, економічних, політичних і ділових явищ. У широкому сенсі поняття «глобалізація» відбиває розвиток глобальної і загальносвітової бізнес-активності, конкуренції, ринків і зростаючої глобальної взаємозалежності національних економік.

З економічної точки зору глобалізація відбиває зростаючу взаємозалежність між національними економіками і ринками. З точки зору соціології цей термін означає зростаючий рівень культурної взаємодії і конвергенції між країнами світу. З точки зору бізнесу глобалізація означає зростаючу глобальну природу ринків, тенденції до транснаціональності бізнес-конфігурацій діяльності компаній на загальносвітовій основі, координацію й інтеграцію їхніх стратегій і операцій на наднаціональному рівні.